

SAMLAREN

TIDSKRIFT

FÖR

SVENSK LITTERATURHISTORISK
FORSKNING

NY FÖLJD. ÅRGÅNG 35

1954

UPPSALA 1955

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

UPPSALA 1955

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI AB

547565

Miscellanea.

Ett Diderotcitats hos Kellgren.

I sitt kända arbete *Le préromantisme français* citerar André Monglond följande passus ur ett brev av d'Alemberts väninna, Julie de Lespinasse: »Diderot a dit que la nature, en formant un homme de génie, lui secoue sur la tête un flambeau en lui disant: *Sois grand homme et sois malheureux*» (1, 1930, s. 23). Den edition av mlle de Lespinasses brev till vilken Monglond hänvisar har inte varit tillgänglig för mig, men av en äldre upplaga framgår att brevet, som är ställt till hennes älskare, comte de Guibert, är daterat den 23 oktober 1774, se *Lettres de mademoiselle de Lespinasse*, 1, 1809, s. 271.

Diderotcitats slutorde överensstämmer ordagrant med ett av Kellgrens berömdaste uttalanden, slutorde i den patetiska apostrofen till den unge författaren i *Man äger ej snille för det man är galen*. Det är osannolikt att överensstämmelsen skulle bero på annat än på direkt lån, isynnerhet om man tar i betraktande Kellgrens förmåga att som Molière taga sitt hos andra.

Mlle de Lespinasses ordalag synas utsluta att hon skulle anföra ett muntligt yttrande av Diderot, som ju umgicks i hennes salong; hon citerar påtagligen en skriftlig förlaga. Frågan är, vilken? De speciella problem som röra Diderots skrifter och deras utgivande äro kända och behöva här inte utläggas; de försvåra i hög grad en identifikation. Mlle de Lespinasse har naturligtvis varit i tillfälle att taga del även av Diderots vid denna tid så talrika otryckta arbeten.

Trots åtskilligt efterletande har det inte lyckats mig att återfinna citatet i något av Diderots verk eller brev. Även förste bibliotekarien J. Viktor Johansson, som välvilligt bistått mig, har inte kunnat finna källan. Så svåröverskådlig — och för det mesta så illa utgiven — som Diderots produktion är, är det dock mycket möjligt att citatet undgått oss. Man får hoppas att en annan forskare skall ha bättre lycka. Själva tankegången — geniets tragik — är ju ingalunda främmande för Diderot, se t. ex. hans av Hubert Gillot, *Denis Diderot*, 1937, s. 301 ff. sammanställda yttranden.

På vilka vägar Diderots ord nått Kellgren kan diskuteras eller avgöras, först när citatet lokaliseras. Jag vill till slut framhålla, att Kellgren själv inte ägde något arbete av Diderot och synes ha känt honom närmast genom Sebastien Merciers förmedling — givetvis med undantag för Encyklopedien, jfr Sylwan, *J. H. Kellgren*, s. 181.

E. N. Tigerstedt.

Stiernhielms viola da gamba.

I Uppsalatidskriften *Schismen* 2/1954 prisas Stiernhielms obscena gåta som »en av vår litteraturs stora galanta tillgångar». Pseudonymen Irma Borg leker med den nykritiska analysmetoden, då hon uppdragar »en dubbel struktur» i Stiernhielms dikt. I verkligheten är ju den dubbla betydelsen: en öppen och oskyldig, en hemlig och oanständig, själva grundvalen för en vidlyftig litteraturart, den *tvetydiga*. För-

fattaren kan stillatigande överlåta åt läsaren att finna eller inte finna en frivol undermening under en decent beskrivning av decanta ting. Han kan också stilisera sin framställning som en gåta. Publikens närliggande associationer avvisas med hycklad indignation: lösningen är inte alls den fula ni tror utan den eller den.

Att denna sorts komik ingalunda är förbehållen en depraverad överklasskultur, som det ibland hävdas, kan man övertyga sig om med en blick i den senaste gåtupublikationen, Finlands svenska folkdiktning, IV. Poängen i en påfallande stor del av det redovisade materialet tycks ligga just i tvetydigheten. Av samma art fast litterärt utbroderad var de plumpa erotiska scherzon som exekverades vid barocktidens gillen och är kända från t. ex. Lucidors bröllopsdikter.

Dock: i den mån man känner dem eller känner Stiernhielms skabrösa gåta, så är det tack vare Hanselli. Vitterhetssamfundet tolererar icke denna för vår tids smak mindre nöjsamma skämtan. Man kan med Irma Borg förvåna sig över att pryderiet så får regera i ett vetenskapligt verk. Vad nu just Stiernhielm beträffar, är det möjligt att utgivaren haft några textkritiska skäl att följa ett tryck av Musae Suethizantes där gåtan saknas. Kommentaren med besked därom föreligger ännu icke.

I avvaktan på den må här blott påpekas, att den odödliga ära som Irma Borg vill hävda åt Stiernhielm som upphovsman till gåtan om en viola da gamba måste inskränkas till bearbetarens berömmelse. Hans dikt har nämligen utan tvivel en förlaga i ett versstycke som påträffas i en känd antologi av satirisk och erotisk tillfällighetslyrik, »Le cabinet satyrique ou recueil parfait des vers piquans et gaillards». I den senaste, kritiska upplagan, ed. F. Fleuret och L. Perceau, 1924, finner man dikten i del I, s. 362 under titeln »Le Luth». Utg. meddelar, att den förekom också i antologiens första upplaga 1618 men jämte en del annat gods uteslutits i det följande. Originalupplagan har icke varit mig tillgänglig. Ett tidigt tryck av boken på Kungliga Biblioteket uppvisar det mystifierande tryckåret 1613, som emellertid enligt bibliografen F. Lachèvre, »Les recueils collectifs de poésies libres et satiriques, publ. depuis 1600 jusqu'à la mort de Théophile (1626)» 1924, s. 52 är ett feltryck för 1623.

Det »jag» som ställer Stiernhielms gåta är ju en kvinna, och bakom författarinitalen W. på den franska dikten har forskarna mycket riktigt funnit en viss Heliette de Vivonne, av sin kusin Brantôme nämnd bland de kvinnor som smyckade Katarina av Medicis hov. Såsom Cléonice eller Callianthe eller Rozette figurerar hon i Desportes' galanta poesi. Heliettes dikt presenterar sig inte som en gåta utan som den menlösa beskrivningen av lutspelets fröjder. Den lyder så:

Pour le plus doux esbat que je puisse choisir,
Souvent, apres disner, craignant qu'il ne m'ennuye,
Je prens le manche en main, je le taste et manie,
Tant qu'il soit en estat de me donner plaisir.

Sur mon liet je me jette, et, sans m'en dessaisir,
Je l'estrains de mes bras et sur moy je l'apuye,
Et, remuant bien fort, d'aise toute ravie,
Entre mille douceurs j'acomplis mon desir.

S'il avient, par malheur, quelquefois qu'il se lasche,
De la main je le dresse, et derechef, je tache
A jour du plaisir d'un si doux maniment:

Ainsi, mon bien aymé, tant que le nerf luy tire,
Me contemple et me plaist, puis de luy, doucement,
Lasse et non assouvie en fin je me retire.

Staffan Björck.